

Geliş Tarihi / Received: 15/11/2023 Kabul Tarihi / Accepted: 20/12/2023

İNCELEMEDE ÖLÇÜNLÜLÜK VE MESTAP TEZLERİNİN İNCELEME KISMINA DAİR YENİ BİR ŞABLON ÖNERİSİ

ANALYSIS OF PROPORTIONALITY IN
RESEARCH AND A NEW TEMPLATE
PROPOSAL FOR MESTAP THESES'
ANALYSIS SECTION

Prof. Dr. Ömür CEYLAN

İstanbul Kültür Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

E-posta: divansiiri@gmail.com

Orcid: 0000-0001-6082-6515

Öz

Şiir Mecmualarının Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP), klasik Türk edebiyatı çalışmalarında kritik bir yere sahiptir ve bu çalışmalara sağladığı katkılar son derece önemlidir. Kendi divanları bulunmayan ve bu yüzden anonim kalmış şairlerin eserlerinin gün ışığına çıkarılması, ayrıca mevcut divan sahibi şairlerin yayımlanmış eser koleksiyonlarında yer almayan şiirlerinin belirlenmesi, mecmuaların literatürdeki önemini pekiştirmektedir. Bununla birlikte, muhtemelen en mühim olanı, klasik şiirin icra edildiği ve okunduğu dönemlerin edebi atmosferi hakkında bilgiler sunmasıdır.

Şiir Mecmualarının Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP) çerçevesinde gerçekleştirilen akademik çalışmalarda, mecmua analizlerinin standart bir metodolojiye tabi tutulması gerekliliği akademik çevrelerde müzakere edilmekte olup, mevcut çalışmalarda büyük oranda benzer özelliklerin tespit edildiği gözlemlenmektedir. Her ne kadar bu tezlerde homojen bir analiz şablonunun uygulanması mümkün olmasa da her bir MESTAP tezi için zorunlu tutulması gereken temel analiz başlıkları ve içeriklerin belirlenmesi zaruridir. Bu bağlam çerçevesinde çalışmamızda MESTAP tezlerinin analiz bölümleri için önerilen yeni bir şablon sunumu üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: MESTAP, mecmua, klasik Türk edebiyatı, yeni bir şablon önerisi.

Abstract

The Systematic Classification of Poetry Journals Project (MESTAP) holds a critical place in classical Turkish literature studies, and its contributions to these studies are highly significant. Bringing to light the works of poets who do not have their own divans and thus remain anonymous, as well as identifying poems by poets with existing divans that are not included in published collections, reinforces the importance of poetry journals in the literature. However, perhaps the most crucial aspect is its provision of information about the literary atmosphere of the periods in which classical poetry was composed and read.

In the context of the Systematic Classification of Poetry Journals Project (MESTAP), the necessity of subjecting poetry journal analyses to a standardized methodology is a subject of discussion in academic circles, and it is observed that current studies exhibit a significant number of common characteristics. While it may not be feasible to apply a homogeneous analysis template to these theses, it is imperative to establish the fundamental analysis headings and content that should be mandatory for each MESTAP thesis. In this context, our study will focus on proposing a new template for the analysis sections of MESTAP theses.

Keywords: MESTAP, poetry journals, classical Turkish literature, new template suggestion.

GİRİŞ

Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP), kısa sayılacak bir süre içerisinde şüphesiz büyük aşama kaydetmiştir. Ülkemizde klasik Türk edebiyatı çalışmalarının ilk hareket noktası nasıl ki metin tespiti olmuşsa, kütüphanelerimizi dolduran binlerce mecmua ve cönkün de ilk elden Latin harflerine aktarılması hedeflenmiş, MESTAP ise bu gayreti sistematize edebilmek adına zamanla geliştirilmiş zengin bir veri tablosunun her çalışmaya eklenmesini mümkün kılmıştır. Geldiğimiz nokta itibarıyla bu iki hedefe yönelik kazanımlar sağlıklı biçimde artmaya devam etmektedir. Bununla birlikte her tezde olması gereken “İnceleme” bölümlerinin arzu edilen nitelik düzeyine ulaşamadığı da hepimizin malumudur.

Mecmua incelemelerinin bir standarta kavuşması gerekip gerekmediği elbette tartışılabilir. Fakat az sayıdaki özel örnek bir kenara bırakılırsa üzerinde çalıştığımız mecmua metinlerinin büyük ölçüde ortak özellikler taşıdığı da inkâr edilemez. Bir başka ifadeyle her MESTAP tezinde aynı inceleme şablonu kullanılamazsa da her MESTAP tezinde bulunması gereken asgari inceleme başlıkları ve içerikleri belirlenebilir. Aslında geldiğimiz nokta da bu çerçevenin el yordamıyla ulaşılan sonucudur.

Mevcut çalışmaların inceleme bölümlerine bakıldığında birbirinden çok farklı kapsamlarla karşılaşılmaktadır. Bu farklılıklar çok az örnekte mecmuanın özgün yapısına, çoğunda ise hazırlayan ve danışmanın tercihlerine dayanmaktadır. Bununla beraber hemen her çalışmada kendisine yer bulan inceleme başlıkları da yok değildir:

Mecmuanın tanımı, tasnifi, önemi, MESTAP hakkında vb.:

Hazırlanan tezin bağlı bulunduğu enstitüde cari yazım kılavuzuna göre bazen “Giriş” başlığı altında bazense “1. Bölüm” adı altında yer alan bu kısım, hemen bütün tezlerde sınırlı sayıda kaynaktan yararlanılmış birbirinin tekrarı metinlerden ibarettir.

Mecmuanın fiziki ve içerik özellikleri (nüsha tavsifi) / Mecmuanın tertip ve imla özellikleri:

Üzerinde çalışılan her mecmua eşsiz bir eserdir ve her tezde muhakkak yer verilen bu başlıklar mevcut inceleme şablonunun hiç şüphesiz en değerli bölümleri arasındadır. Fiziki özellikleri genellikle kütüphane kayıtlarından olduğu gibi almak durumunda kalınmaktadır. Tematik yahut teknik olarak özellikli bir mecmua değilse içerik özellikleri kısmına ya hiç yer verilmemekte ya da şairlerin kronolojik dağılımı, nazım şekillerinin sayı ve muhteva yelpazesi gibi çalışmanın başka yerlerinde de tekrar edilen bilgilerle oluşturulmaktadır. Bu bölümlerin en özgün kısmı ise hiç şüphesiz imla ve tertip özelliklerine ayrılan paragraflardır. Fakat bu bölümlerin de artan tez sayısı ile aynileşmeye başladığı görülmektedir.

Mecmuada şiirleri bulunan şairler (liste-biyografi) / Mecmuadaki nazım şekilleri ve kullanılan aruz vezinlerine dair tablolar:

Bu başlık altında genel temayül, mecmuada yer alan şairlerin listesini, umumi kaynaklardan alınmış birer paragraflık özet biyografilerini, mecmuaya girmiş nazım şekilleri ve vezinlerin tablolar hâlinde dökümünü vermek yönündedir.

Karşılaştırma yapılan divanlarda bulunmayan manzumeler, beyitler ya da muhtelif şiir parçaları:

Hâlihazırdaki çalışmaların çoğunda, bu bölüm de MESTAP tablosunun açılmasından ibaret durumdadır. Manzumenin tabloya giren matla ve makta beytinin, ilgili satırdaki not hüccesine, yayınlanan/hazırlanan karşılaştırmalı divanda bulunmadığı bilgisi kaydedilmektedir. Bu bölüm genellikle, -varsa- söz konusu manzumelerin yorumsuz bir şekilde bir araya getirildiği, az sayıda örnekte de nüsha farklarının tablolatırıldığı bölümler görünümündedir.

Mecmuaların kanaatimizce iki temel değeri vardır. İlki literatüre sağlayacağı katkıdır ki divan sahibi olmadığı için meçhul kalmış şairler ve şiirlerinin gün yüzüne çıkarılması, divan sahibi şairlerin de karşılaştırmalı yayımlanmış divanlarında bulunmayan şiirlerinin tespit edilmesiyle mecmuaların bu açıdan hakkı mümkün olduğunca teslim edilmektedir. İkincisi ve belki ilkinden de daha önemli olansa klasik şiirin yazıldığı ve okunduğu çağların edebi atmosferine dair bilgiler vermesidir. Elimizde çok kısıtlı bilgi bulunan bu alana dair mecmuaların sunduğu imkânı ise mevcut inceleme yöntemiyle değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Harcâlem malumatla oluşturulan mecmua tanımları, şair biyografileri, nazım şekli ve aruz vezinlerine dair düzenlenen adet merkezli tablolar, mecmuaların asıl hazine denebilecek bu tarafını keşiften çok uzaktır. Nitekim bir mecmuadaki şair, nazım şekli, nazım türü, vezin sayısının tek başına bir mana ifade etmediği açıktır. Tezlerde karşılaşılan tablo ve listelerin pek çoğu aslında MESTAP tablosunda var olan bilgilerin tekrarıdır ve projenin ruhu ile de örtüşmemektedir. MESTAP tablosunun varlık sebebi zaten bu detay bilgilerin bir veri tabanında birleştirilerek anlamlı istifadelere kapı aralmasıdır.

Bir mecmuada yer alan nazım şekilleri ya da aruz vezinlerinin sayısı ve dağılımı, yazıldığı dönem ya da zaman aralığındaki okur kitlesi ile ilişkilendirilmediği sürece hiçbir değer ifade etmemektedir. Bu nedenle bizim teklifimiz MESTAP tezlerinin inceleme bölümlerine mecmuaların “literatür değeri” ile “düzenleyici-okur (arz-talep) ilişkisi”ni merkeze alacak, dolayısıyla klasik şiir tarihini edebiyat tarihçilerinin beğeni ölçütleriyle değil söz konusu çağlara ait gerçek verilerle okumaya imkân sağlayacak bir yaklaşımın hâkim kılınması gerektiği yönünde olacaktır.

MESTAP TEZLERİ İÇİN ÖRNEK ŞABLON

Tez başlığı:
**MECMUA ADI (KÜTÜPHANE KAYIT BİLGİSİ)
MESTAP İNCELEMESİ-METİN**

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

GİRİŞ

[Mecmua ve MESTAP hakkında bilgilerin yer aldığı bir Giriş bölümünün, mecmua üzerine çalışmaların yeni başladığı yıllarda bir yere kadar yararlı olduğu düşünülebilirse de artık kolaylıkla çevrimiçi olarak da erişilebilen bu bilgilerin her tezde tekrar edilmesi gereksizdir. Bir divan neşrinde “divan”, bir mesnevi neşrinde “mesnevi” hakkında bilgi vermek ne kadar sakil görünürse mecmua tezlerinde de bu durumdan artık kaçınılmalıdır. Enstitülerin yazım kılavuzu sebebiyle zorunlu bir girişe yer vermek gerektiğinde de mecmua ile ilgili genel geçer bilgileri tekrar etmek yerine söz konusu mecmuayı merkeze alan, ana hatlarıyla onu tanıtan ve özellikle de incelenen mecmuadan hareketle tüm mecmuları kapsayacak teorik ve teknik yeni bilgi ya da bilgilere ulaşılmışsa bunları özetleyen bir giriş kısmı tanzim edilmelidir.]

**I. BÖLÜM
DOKÜMANTASYON VE LİTERATÜR**

I. 1. MECMUA ADI (Kütüphane Kayıt Bilgisi)

I. 1. 1. Kağıt-Cilt Özellikleri ve Ölçüleri

[Kağıt malzemesi, kağıt türü, dolu-boş varak sayısı, - varsa- süsleme özellikleri, cilt malzemesi, cilt türü, kağıt-cilt ölçüleri.]

I. 1. 2. Kapsam, Kayıtlar ve Kronoloji

[-Varsa- mecmuaya kaydedilmiş ve edebî olmayan diğer metinler, -varsa- kullanılan diğer diller, -varsa- katib/mürettib ve kitabet kaydı, -varsa- temellük kayıtları, -varsa- kütüphane ile diğer kayıt ve mühürler, -varsa- kayıtlardan ya da içerikten hareketle ulaşılmış tarih veya kronolojik aralık.]

I. 1. 3. Yazı Alanı Özellikleri ve Ölçüleri

[Cetvel-çerçeve kullanımı ve özellikleri, yazı alanı ölçüleri, yazı alanındaki düzen-düzensizlikler].

I. 1. 4. Yazı Türü

[Kullanılan hat türü/türleri ile buna dair düzen-düzensizlikler, kalem farklılıkları, örneklerle hattın/hatların nitelik düzeyi vb.]

I. 1. 5. İstif Özellikleri

[Satır sayısı, satır yönü, -varsa- derkenarlar, düzenli düzensiz tercihler vb.]

I. 1. 6. Serlevha ve Renk (Sürh) Kullanımı

[Düzen-düzensizlikler ve -varsa- konuya dair diğer tercihler.]

I. 2. KARŞILAŞTIRMALI NEŞRİ HAZIRLANAN DİVANLARDA (MESNEVİLERDE VB.) BULUNMAYAN ŞİİRLER VE NÜSHA FARKLARI:

I. 2. 1. Karşılaştırmalı Neşri Hazırlanan Divanlarda (Mesnevilerde vb.) Bulunmayan Şiirler

I. 2. 2. Karşılaştırmalı Neşri Hazırlanan Divanlarla (Mesnevilerle vb.) Nüsha Farkları

[Bu bölümler, metnin içinde ya da MESTAP tablosunda tespit edilmiş olan şiirlerin ya da farkların dökümüyle ya da bunlara dair tablolarla oluşturulmamalıdır. Bu şiirlerin kelime kadrosu ilgili şairin -varsa- divanındaki vokabüler sınırları ile karşılaştırılmalı, şairin tematik dünyası ve üslup tercihleri ile mukayese edilmeli, şaire aidiyeti tartışılmalı ve yorumlanmalıdır. Büyük ölçüde yayım şansı bulamayan MESTAP tezlerinin bu bölümleri, arzu edilen nitelik düzeyine ulaşmışsa, MESTAP mensuplarının desteğiyle muhakkak makale olarak yayımlanmalıdır.]

II. BÖLÜM MECMUANIN DÜZENİ ve DÜZENLEYİCİSİ (TERTİB VE MÜRETTİB)

II. 1. Mecmuanın Tertip Özellikleri

[Mevcut tezlerde bu bölümlerin gittikçe aynileştiğinden bahsetmiştik. Zira her mecmua eşsiz olmakla beraber mecmuaların tertibinde genellikle belli ŞABLONLAR

kullanıldığı görülmektedir. MESTAP içerisinde oluşturulacak bir çalışma grubunun, geniş taramalarla bu şablonların temel özelliklerini tespit etmesi hâlinde, tezlerin tertip özellikleri bölümü anlam kazanacak, şablonların kullanım kronolojisi farklı ve şümüllü değerlendirmelere zemin hazırlayabilecektir.]

II. 2. Mecmuanın İmla Özellikleri

[İmla özellikleri de bu cümledendir. Mecmualarda sıkça rastlanan düzenli imla hataları ve tasarruflarının, aynı zamanda, Osmanlı yazı dili tarihinde belli bir döneme tanıklık ettiği gerçeği unutulmamalıdır. Yine MESTAP içerisinde oluşturulacak bir çalışma grubu, mecmualar özelinde Osmanlı imlasının kronolojik akışına odaklanmalı, çalışılacak her mecmuanın Osmanlı imla tarihine katkı sağlamasına elverecek bir İMLA KRONOLOJİSİ ortaya koymalıdır. Umulur ki bu sayede tertip ve imla özelliklerinden hareketle büyük çoğunluğu tertip tarihi ve mürettibi belli olmayan mecmuaların oturduğu kronoloji, küçük hata paylarıyla tahmin hatta tespit edilebilir.]

II. 3. Mecmua Düzenleyicisine (Mürettip) Dair

[Bu bölüm, -eğer varsa- mürettibe dair mecmua içerisinde bulunan bilgilerin ya da şiirlerin tertip ve imla hususiyetleri ile birlikte değerlendirileceği bölümdür. Mecmuada mürettibe dair bir kayıt olmasa dahi, tespit edilen tertip ve imla özellikleri, MESTAP çalışma gruplarınca ortaya konan verilerle karşılaştırılmalı ve meçhul mürettibin tercihleri yorumlanmalıdır.]

III. BÖLÜM MECMUA OKURU

III. 1. Mecmuada Şiirleri Bulunan Şairler

[Şiirleri mecmuada tespit edilen şairler mümkün olduğunca vefat tarihlerine göre kronolojik dizilmiş bir tabloda bir araya getirilmeli ve bu tabloda her bir şairin mecmua toplamına katkısı MISRA DÜZEYİNDE YÜZDESEL ORAN olarak verilmeli, biyografiler içinse TEİS ya da benzeri bir veri tabanının erişim uzantıları kullanılmalıdır. Kimliği eldeki divan ya da başka kaynaklarca tanıklanamayan şairler bu listenin sonuna alfabetik olarak dizilmeli ve biyografi sütununda -varsa- ilgili mahlası kullanan tüm şairlerin biyografi linkleri bir arada konulmalıdır.]

III. 2. Mecmuadaki Nazım Şekilleri, Türler, Eğilimler, Tematik Üslup Vadileri, Nazım Dilleri

[Bu başlık altında mecmuada yer alan nazım şekilleri, mürettibin belirttiği ya da belirtmediği nazım türleri, nazım şekillerine ve türlerine bakılmaksızın mecmuadaki tüm şiirlerin başat tematik üslup vadileri (âşıkane, rindane, sufiyane, şuhane, hakimane, hezlane, hicvane vb.), -varsa- üslup eğilimleri (sebk-i hindî, Türki-i basit, tasavvuf {-varsa- tarikat ve meşrep ayrımıyla}), Türkçe ve -varsa- Türkçe dışındaki diller, MISRA DÜZEYİNDE YÜZDESEL ORAN olarak ayrı ayrı tablolarla tespit edilmelidir.]

III. 3. Mecmuadaki Şiirlerin Ölçü ve Formları

[Mecmuada kullanılan aruz ve hece vezinleri ile -varsa- diğer formlar, MISRA DÜZEYİNDE YÜZDESEL ORAN olarak tablolandırılmalıdır.]

III. 4. Mecmua Okuruna Dair

[Çalışmanın III. Bölümü'ndeki tüm verilerden hareketle mecmuanın hangi beğeni ölçütleriyle düzenlendiği tespit edilmeli ve yorumlanmalıdır. Tasnif tarihi belli veya tasnif zaman aralığı tespit edilebilen mecmualardan hareketle dönemlerin okur eğilimlerini tayin ve tespite yönelik veri sağlanmalıdır. (Çapraz karşılaştırmalarla hangi dönemde hangi tür şiir okuyucusunun hangi şairlere, hangi nazım şekilleri ve türlerine, hangi vezinlere, hangi üslup eğilimlerine ilgi duydukları, bu ilginin klasik şiir tarihinin seyrinde nasıl ve ne oranda etkili olduğu vb.) Ortaya çıkan yeni isimler ve popüler manzumelerle edebiyat tarihlerimizin güncellenmesine katkı verilmelidir.]

IV. BÖLÜM METİN

IV. 1. Metnin Kurulması Sırasında Benimsenen İlkeler

[MESTAP kılavuzuna uyulduğu belirtilerek ilgi kılavuzun linkini paylaşmak yeterlidir. (Metnin kuruluşu sırasından izlenecek yöntem ve araçlarla ilgili MESTAP içerisinde ivedilikle bir çalışma grubu kurulmalı ve manzume/beyit/bent, varak numaralandırmaları, vezin kayıtları, serlevha ve mahlas yazımları, tamir amacıyla yapılacak harf, hece sözcük eklemeleri ve çıkarmaları, kullanılacak çevriyazı fontları vb. hakkında bir kılavuz ilan edilmelidir. Eğer ittifak edilirse merhum hocamız İsmail

Ünver'in ilgili makalesi de olduğu gibi ya da revize edilerek kılavuza gömülebilir.]

IV. 2. Metin

IV. 3. MESTAP Tablosu

SONUÇ

[Çalışmanın inceleme bölümlerinde ulaşılan tüm sonuçlar, maddeler hâlinde bir araya getirilmelidir.]

KAYNAKÇA

[İnceleme ve metin kurulumu sırasında kullanılan tüm basılı ve elektronik kaynaklar -tabi olunan yazım kılavuzun elverdiği ölçüde- tasnife tabi tutularak (lugat ve ansiklopedi, elektronik sözlük ve elektronik ansiklopedi, kitap, e-kitap, makale, e-makale, tez, dijital kaynaklar, açık erişim ders notu, yayımlanmamış ders notu vb.) kendi içlerinde alfabetik sıra ile sıralanmalıdır.]

SONUÇ

Türkçe yazma eser ihtiva eden hemen her kütüphanenin kataloğunda rastlanabilen şiir mecmuaları üzerine yapılan akademik çalışmalar, Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi'ne (MESTAP) dek bireysel ilgi ve gayretlerle sürdürülmekte idi. Sayısı binleri aşan böylesine önemli ve zengin bir kültür varlığı, MESTAP sayesinde kapsamlı, düzeyli, verimli, geniş katılımlı ve sistemli bir araştırma evrenine kavuşmuştur. Fakat MESTAP çerçevesinde hazırlanan çalışmalar arttıkça, özellikle lisansüstü tezlerin inceleme şablonunda farklılaşmalar, ayrılıklar hatta kimi zaman aykırılıklar görülmeye başlanmıştır. MESTAP'ın hâlihazırda ulaştığı nokta itibarıyla, mecmuaların içeriğini ve özelliklerini belirleyen iki ana kaynağı, yani mürettip (düzenleyici) ve okuru (hedef okur kitlesi) merkeze alan ve tüm mecmuaları kuşatan bir inceleme şablonuna acilen ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Bu makale ile bilim dünyasının katkısına sunulan ve mürettip ile hedef okur kitlesini merkeze alan yaklaşımıyla yeni bir ufuk öneren inceleme şablonunun, mecmuaların ve MESTAP çalışmalarının dilbilim, tarih, sosyoloji, felsefe gibi edebiyat dışındaki bilim dalları için de kaynaklık etmesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.